

AF EN GAMMEL HOLBÆKEJENDOMS HISTORIE.

Ved Otto Smith.

Ved Aarsmødet 1933 i Holbæk talte Museumsinspektør, Kaptajn Otto Smith om Holbæk Udviklingshistorie og demonstrerede det Kartotek over Byens Ejendomme, som han med Kommunens Støtte arbejder paa, og han sluttede med at fremsætte følgende Oplysninger som Eksempel paa, hvad et saadant Kartotek kan give om en enkelt Ejendom og dens Ejere gennem Tiderne.

Vad Gud och Lycken wil mig tilfoye
dermed saa lader jeg mig gerne noye. Anna 1660.

Således lyder den ydmyge indskrift på den gamle gård, der ligesom sætter en bom for Ahlgade mod nord. Gavlen, hvor indskriften er indmuret i senere tid, er slemt ødelagt ved ombygning, men fløjen ned ad Havnegade viser under kalkpudset smukt bindingsværk med mønstermuring. Den lave fløj mod vest med portåbningen er ombygget, men synes at have nogenlunde samme dimensioner som oprindelig.

Der har hørt et vist mod til at bygge et nyt hus i 1660 under de fortvivlede forhold efter svenskekrigen og byens udsugning af fremmede krigsfolk; men det kan jo være, at det har været nødvendigt, fordi gården kan være blevet ødelagt under besættelsen, måske endda afbrændt. Det er muligvis rådmand Christen Thomsen, der byggede den. Han ejede den i hvert fald i 1667 umiddelbart før

Johan Svertfeger købte den. I nord, nedad Havnegade, lå tilbygget et mindre hus, som var udlejet til en skipper Jens Pedersen, og denne bygning synes i 1670'erne at være blevet forlænget eller maaske delt i to lejligheder, som var lejet ud til et par savskærere, som senere afløstes af skipper Ole Truelsen og løbekræmmeren Laurs Jacobsen.

Ca. 1668 købte rådmand Johan Svertfeger gården. Som navnet viser, var han udgået af en våbensmedeslægt, men var blevet købmand og giftede sig måske nogle penge til med Ellen Lauritsdatter, hvis søster ægtede kapellanen Niels Solrød, som også var en temmelig velstående grund-ejer i Holbæk.

Den nybyggede gård, han erhvervede, var absolut sær-præget blandt byens andre ved for den ene fløjs vedkom-mende at være bygget i to stokværk, medens alle de andre var lave bygninger i eet stokværk. Og denne fløj var endda en sidefløj og regnedes op gennem årene stadig som sådan. Men den rummede kramboden, der vel nok kunde siges at være gårdens hjerte. Beboelsen fandtes i den lave fløj vest for porten og bestod ganske enkelt af stuen, senge-kamret, et såkaldt forstuekammer og en stue til gården. Køkken, stegers og bryggers fandtes i den vestlige tvær-fløj, og laden dannede gårdens nordfløj. Større var gården ikke på den tid.

I betragtning af, at det drejer sig om en temmelig velstående købmands hjem, en af de førende mænd i byen, synes hjemmet lille; men man må erindre, at stuerne gen-nemgående var større end nu. Samtidig må det under-streges, at alle beboelsesrum var udstyret med senge-plads og kunde anvendes som sovekamre.

Hvad stuerne udstyr angår, mindede de meget om den bondestuetype, der holdt sig til tæt op mod vor egen tid. Som siddeplads havde bænken endnu overvægt over stolen. I Johan Svertfegers stue stod der to kistebænke under vinduerne og endnu en kistebænk dannede langs en væg vinkel med disse, omsluttende bordet og alle belagt

med hynder. Hertil kom 4 stole af højst forskelligt udseende, endnu et bord, og endelig et lille 8-kantet bord, der som type genfindes i så godt som alle datidens hjem. Desuden en slagbænk.

Forstuekamret var møbleret nogenlunde i samme stil, men havde desuden en stor himmelseng, åbenbart de tre døtres sengeplads. Desuden opbevaredes her en rok, to mangletræer og en fjæl, en syramme, en garnvinde og en træalen, et afgjort kvindeligt udstyr, som viser os kamret, der slet ikke var så lille, som kvindernes daglige opholdsrum.

Sengekamret med himmelseng, vråskab, bord og kiste-bænk giver ikke anledning til større betragtninger, men hele hjemmet er præget af de dårlige tider. Der var mere fyrretræ end eg og mere kattun end silke i Johan Svertfegers daglige omgivelser. Belysningen var hjemmelavede spedelys, som anbragtes helt enkelt i lysestikpiber af jern. Der er ingen tvivl om, at Christen Thomsen havde bygget etagen over kramboden som »sal«, hvori man kunde holde gæstebud, men til sådant havde Johan Svertfeger ikke råd; salen og de dertil knyttede rum var overhovedet ikke møbleret i hans tid.

I 1697 mistede han sin hustru, og 1706 døde han selv — som en fattig mand. Alle hans ejendele solgtes på auktion, og det indkomne dækkede knap gælden. Det var lige akkurat, at den ene datter, der havde været hjemme som pige, kunde faa sin tilgodehavende løn for et par år.

Gården købtes af rådmand Herman Eggers, en søn af den tidligt afdøde borgmester Didrik Eggers. Hans moder, Else Hansdatter Tarf, giftede sig anden gang med borgmester Anders Schult og efter dennes død for tredje gang med rådmand Andreas Bech i København. Hans helsøster Christine blev gift med kammerråd hos hertugen af Strelitz Johan Ludvig Hagedorn.

Med den nye ejer kom også nye og bedre tider til købmandsgården. Udadtil øgedes den med nye bygninger

ned mod fjorden, så at der til slut var ialt tre pakhuse, en saltbod, et kalkhus og en tjærebod. Men også indadtil gav den udvidede handel sig udslag. Alle rum toges i brug, lofter såvel som kældre. Folkeholdet, der i Svertfegers tid indskrænkede sig til en krambodssvend og en kælder pige, forøgedes med flere karle og en kornmåler, og en fløj indrettedes til stald for både heste og køer. Selve hjemmet blev vel ikke større, men dets udstyr blev rigere. Om end »den blå stue« stadig beholdt sine vinduesbænke og sit diskebord, blev den mere møbleret og med kostbarere ting. Forgyltde højryggede læderstole, et stort hollandsk tresur¹⁾, et ovalt, lakeret tebord og en dragkiste med fire skuffer gav den et andet præg. Lyseplader med forgyltde rammer og spejlglass i midten afløste de gamle lysepiber af jern, og et stort spejl i ramme med malet glas og forgylt kroning gav købmandens skikkelse, når han med allongeparyk på hovedet i lysebrun klædning med guldtråds knaphuller og sølvkærde ved siden beredte sig til at gå til rådstuen. Fire bure med levende fugle fornøjede da madammen i hendes ensomhed, thi børn havde de ikke. — Men skønt der både fandtes maltloft, bryggersloft og flere andre rum, måtte dog stadig både den store og den lille sal over kramboden også i hans tid gøre tjeneste som kornmagasin.

Det blev ikke Herman Eggers forundt at nyde sin gård ved Strandporten mange år. I 1719 døde han, men enken, Ester Brinck, fortsatte forretningen, til hun, vistnok i 1732, afhændede den til købmand Peder Sørensen. Om denne melder aktstykkerne ikke ret meget; men desmere om hans efterfølger, Mathias Ditzel, der overtog gården o. 1760.

Var der med Herman Eggers' tiltrædelse sket forandringer med gården, blev dette i endnu højere grad tilfældet under Mathias Ditzel. Måske var han ikke som købmand af større format end hin, men tiden var en anden,

¹⁾ Skænkebord.

den krævede mere af en sådan blandet forretning, der både var grossist- og detailhandel, og det mærkedes også i de mange bygninger og rum, som den omfattede.

En stærkere specialisering og systematisering af købmandshandlen viser sig alene ved rummenes anvendelse. Der fandtes nu en inddeling i Hørpakhuset, Sildepakhuset, Fiskepakhuset, Saltpakhuset, Tjærehuset og Tjærepladsen, Kalkhuset, Tømmerplads, Vinkælder, Mjødkælder o. s. v. grupperet omkring kramboden, hvis vareindhold var mangfoldigt som havets sand. Kælderpigens domæne var nu som før stærkt afgrænset fra boden, og hun førte, som det var sket hundrede år tidligere, sit eget regnskab over de produkter, hun solgte: tran, øl, brændevin og eddike.

Hvad hjemmet angår, ser det ud til, at Ditzel har forlænget den lave hovedbygning mod vest, hvor der blev tilføjet en havestue, og værelsesinddelingen blev sikkert også ændret noget, thi foruden dagligstuen og mellemstuen, der muligvis svarede til det tidligere forstuekammer, fandtes nu foruden et lille kontor også en forstue, som efter sit møbelindhold har været lige så rummelig som dagligstuen. Og dertil kom, at salen nu var taget i brug.

Skal man karakterisere hjemmets udstyr, må det blive derved, at medens dagligstuen havde bibeholdt det gamle udstyr, som vi allerede så i Johan Svertfegers hjem, med hyndelagte kistebænke og stort skivebord, var havestuen, portværelset og salen præget af rokoko-tidens mere forfinede bohæve, og navnlig fandtes i større tal alle de mange små ting, der efter vor opfattelse især er medvirkende til at skabe et hjemms hygge. Genstande som messing-tobaksfyrfade, kobbertemaskiner, kinesiske dukker, giækure (kukure) eller 8-dages nürnbergertænder kendtes ikke i holbækhjemmet tre menneskealdre forud. Møbler som taburetter, geridoner¹⁾ og lakerede dragkister viser os også en hel ny tidsalders udstyr af hjemmet. Og selv om vi i dagligstuen endnu kan finde de ældre tiders messing-

¹⁾ Lille Bord til Anbringelse af en Lampe eller Lys.

lyseplader, har i portstue og sal de elegantere lampetter i forgyldte rammer holdt deres indtog. Et træk er dog fælles med de tidligere hjem: der findes ikke et opholdsrum i gården — og af dem var der nu mange —, hvor der ikke fandtes mindst eet sengested.

I 1783 døde Mathias Ditzel og efterlod sig hustruen Anne Kirstine og to sønner, Hans Peter på 28 år og Jens på 25 år. Om Ditzel havde administreret dårligt eller havde været uheldig i sine dispositioner, kan ikke siges, men faktisk svævede han ved sin død på fallittens rand, og ved den således fremtvungne realisation af hans bo blev der et underskud på 8000 rdlr., et efter de tiders forhold meget betydeligt beløb, naar aktiver og passiver burde have balanceret på 21000 rdlr. På sit dødsleje havde han ved nogle transaktioner, som ikke ser helt godt ud, og som også skifteforvaltningen søgte at få omstødt, søgt at afbøde det uafvendelige noget for sine efterladte, men det er umuligt af dokumenterne at erkende de reelle følger heraf.

Skønt landet befandt sig i en af de gode handelsperioder, var der ikke rift om Mathias Ditzels gård, der dog lå på et for en købmandshandel særdeles bekvemt sted ved byens ene port og ved skibbroen, foruden at den var endogså særdeles vel indrettet med magasiner, pak-huse og gode kældre, havde en smuk, indhegnet frugt- og køkkenhave og frem for alt en overordentlig bekvem tømmerplads, hvortil tømret uden vogntransport kunde oplådes direkte fra fjorden. Først ved 4. auktion opnåede skifteforvaltningen en antagelig pris paa 850 rdlr., og den overtoges af justitsråd Lunn på Knabstrup og amtsforvalter With.

Det er ikke meningen at gå i detaljer med gårdens videre historie. Købmand J. E. Bang solgte den 1810 til A. T. Frandsen, som i 1837 udlejede den nordligste del ud mod Skibbrostræde til toldvæsnet. Frandsens enke solgte den 1853 til Kbmd., Konsul H. P. Petersen, hvis enke, Fre-

derikke Louise Petersen, i 1895 fik tilladelse til at hensesidde i uskiftet bo.

Dermed er vi så nær ind på vor egen tid, at jeg ikke behøver at gaa videre. Kun skal bemærkes, at terrainet nord for gården stadig var blevet udvidet ved opfyldninger i fjorden, hvoraf den største på 10000 kvadratalen blev erhvervet fra kommunalbestyrelsen af H. P. Petersen i 1854.

